ΖΩΟΛΟΓΙΑ ΜΥΘΟΛΟΓΙΚΗ ΤΟΥ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΛΑΟΥ*

ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΑ ΘΗΡΙΑ

Οἱ μῦθοι τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ περὶ φανταστικῶν θηρίων εἰσὶ σχετικῶς ὀλίγιστοι· οἱ Δράκοντες προσέλαβον ἀνθρωπομορφικὸν χαρακτῆρα, μάλιστα ἐν τοῖς παραμυθίοις, σπανιώτατα δ' ἐν τοῖς δημοτικοῖς ᾄσμασι καὶ τισι παραδόσεσι παρίστανται ὡς θηρία τερατόμορφα. Ἡ τελευταία περίπτωσις παρατηρεῖται πρὸ πάντων ἐν τῷ συναξαρίῳ τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ ἐν τοῖς ὁμοίοις τούτῳ συναξαρίοις περὶ φόνου δρακόντων ὑπὸ ἁγίων. Τὰ μηναῖα καὶ οἱ βίοι τῶν ἁγίων βρίθουσι τοιούτων διηγημάτων· ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ περὶ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, δημοτικωτάτου καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, ἐξ ὅλων τοπικοὶ καὶ δημώδεις εἰσὶ μόνον δύο, καθ' ὅσον ἠξεύρομεν, ὁ περὶ τοῦ ἁγίου Δονάτου ἐν Ἠπείρῳ καὶ ὁ περὶ τοῦ δράκοντος τοῦ μεγάλου Σπηλαίου ἐν Ἀχαΐᾳ. Τὸν φόνον δράκοντος ὑπὸ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἀφηγοῦνται πολλὰ δημώδη ἑλληνικὰ ᾄσματα, βάσιν ἔχοντα τὸν παγκόσμιον μῦθον περὶ δρακοντομαχίας. Καίτοι δ' ὁ μῦθος οὗτος δὲν περιλαμβάνεται ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς συναξαρίοις τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ὁ φόνος ὅμως τοῦ δράκοντος ὑπὸ τοῦ ἁγίου καὶ ἡ ἐν ἀγωνίᾳ τὴν ἔκβασιν τοῦ ἀγῶνος θεωροῦσα βασιλόπαις εἶναι θέμα προσφιλὲς τῇ βυζαντινῇ ἁγιογραφίᾳ, ἥτις ἐν τούτῳ ἀκολουθεῖ πιστῶς τὸν τύπον ὁμοίων ἀρχαίων ἑλληνικῶν ἀπεικονίσεων, ἰδίως τὴν παράστασιν τοῦ Βελλεροφόντου κτείνοντος τὴν Χίμαιραν. Ὁ δὲ δράκων εἰκονίζεται ἀπαραλλάκτως ὡς ἡ ἀσπὶς ἐν τῇ κοσμηματογραφίᾳ τοῦ ταμπλέου πολλῶν ἐκκλησιῶν· ἤτοι ὡς πράσινος φολιδωτὸς μεγαλόσαυρος, πτέρυγας ἔχων νυκτερίδος καὶ πῦρ ἀποπνέων, ὃν βάλλει δόρατι ὁ ἔφιππος ἅγιος. Περιεργίας δὲ χάριν μνημονεύομεν, ὅτι περιγραφὴν φανταστικῆς ἀσπίδος ἀπαντῶμεν ἐν δημώδει τινὶ παραμυθίῳ τῆς Πάρου. «Εἰς ἕνα δῶμα τοῦ πύργου της ἔχει ἡ δράκισσα ἐκείνη μιὰ ἀσπίδα, ποῦ βλέπει δώδεκα ἡμέρες δρόμο ποιὸς ἔρχεται στὸν πύργο· εἶναι φτερωτὴ καὶ εἶναι στὸ δρόμο γλήγορη σὰ σπίθα καὶ ἅμα δῇ πῶς ἔρχεται ἀδύνατος ἄνθρωπος, λέει: —Ἄσπρο σύννεφο ἔρχεται· ἂν εἶναι μιὰ σταλιὰ δυνατός, λέει: —Ἀσπρόμαυρο σύννεφο ἔρχεται· καὶ ἂν εἶναι πολὺ δυνατός, φωνάζει: —Μαῦρο σύννεφο ἔρχεται. Ἔχει ὅμως καὶ τοῦτο τὸ καλό, ὅτι σὲ τριῶν ὡρῶν δρόμο δὲ βλέπει διόλου ποιὸς ἔρχεται». Ἀλλὰ πρὸς τὴν σπουδὴν τῆς δημώδους μυθολογίας τὰ παραμύθιά εἰσι πηγαὶ ἐπισφαλέσταται, διότι εὐκόλως ἀπὸ λαοῦ εἰς λαὸν μεταδιδόμενα περιέχουσι διὰ τοῦτο πολλάκις ἰδέας καὶ μυθολογικὰς παραστάσεις παντελῶς ἀλλοτρίας τῷ διηγουμένῳ ταῦτα λαῷ.

---

*Ἐδημοσιεύθη εἰς περ. Ἡμερολόγιον τῆς Ἀνατολῆς, Κων/λις 1884, σ. 199-202.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Οὐχ ἧττον ὅμως ἐν τοῖς δημοτικοῖς ᾄσμασιν ἀναφέρονται πολλάκις *φίδια μὲ φτερά, ὀχιὲς μὲ δυὸ κεφάλια, ὄφιος μὲ δυὸ κεφάλια* κ.λ.π. Ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος καλοῦσι *μονομερίδα* δικέφαλον ὄφιν, μίαν ἡμέραν μόνον ζῶντα, διότι ἂν ἔζη ἐπὶ μακρότερον θὰ ἐξωλόθρευε τὸ ἀνθρώπινον γένος. Εἷς δὲ μῦθος κοινότατος ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ καὶ μάλιστα ἐν Γαλλίᾳ (vouivre), ἀπορρέων ἐκ τῆς ἰδέας ὅτι οἱ δράκοντές εἰσι φύλακες θησαυρῶν, ὑπάρχει μόνον ἐν Κύπρῳ, ἀναφερόμενος εἰς τὸν ἰοβόλον ὄφιν τῆς νήσου, τὸν λεγόμενον *κουφήν*. Κατὰ τὰς δοξασίας τῶν Κυπρίων, ὁ ὄφις οὗτος «κοιμᾶται τακτικῶς καὶ ὁ ὕπνος εὐλογεῖ αὐτὸν καὶ τὸν προικίζει διὰ τοσούτων πλεονεκτημάτων ἐνόσῳ ἐπικάθεται εἰς τὰ βλέφαρά του, ὥστε λέγεται μετὰ θετικότητος, ὅτι ἐάν τις τολμήσῃ διὰ ράβδου νὰ κτυπήσῃ αἴφνης τὸν λαιμόν του κοιμωμένου, πηδᾷ ἐκ τοῦ στόματός του πέτρα, ἡ *τῆς κουφῆς* καλουμένη, ἥτις ἔχει ἰαματικὰς ἐνεργείας· καὶ παρὰ τῷ λαῷ μάλιστα δοξάζεται καὶ ὡς θαυματουργός. Ὅθεν προέκυψαν μῦθοι διάφοροι ἕνεκεν τῆς πέτρας ταύτης τῆς κουφῆς φαινομένης καθ' ὅλον τὸν μῦθον (;) καὶ μεταποιούσης τὴν γῆν εἰς χρυσὸν καὶ τοὺς λίθους εἰς ἀδάμαντας, καθιστώσης τὰς στείρας μητέρας τέκνων καὶ διὰ τῆς ἐλαχίστης συγκοινωνίας τῆς γλώσσης μετ' αὐτῆς, δυναμένης νὰ καταστήσῃ τὸν ἄνθρωπον λαίμαργον, ὥστε νὰ φάγῃ πρόβατα καὶ βόας ὁλοκλήρους εἰς ὀλίγον διάστημα χρόνου»[1].

Ἐκ τῶν δημωδῶν παραδόσεων κοινόταταί εἰσιν αἱ περὶ *Στοιχειῶν* καὶ *στοιχειωμένων ζῴων*[2]. Τὰ Στοιχειὰ ἐπιφαίνονται ἐν παντὶ τόπῳ, ἰδίᾳ δ' ἐν οἰκοδομήμασιν. Ἡ περὶ τούτων πρόληψις προῆλθεν ἐκ τῆς συνηθείας τῆς *στοιχειώσεως* (ἐντειχισμοῦ) ζῴου ἐν τοῖς θεμελίοις παντὸς κτιρίου, ἥτις, λείψανον οὖσα ἀρχαίων ἀνθρωποθυσιῶν, διατηρεῖται μέχρι τοῦδε πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἦτο δὲ γνωστὴ καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ κατὰ τὸν μεσαιῶνα. Τὸ ἐντειχισθὲν ζῷον καθίσταται τὸ *στοιχειὸ* τῆς οἰκίας, ὁ προστάτης δαίμων αὐτῆς. Καὶ ἐν μὲν ταῖς οἰκίαις ἐπιφαίνεται πολλάκις ὡς ὄφις, ὃν μεγάλως εὐλαβοῦνται οἱ χωρικοί, ἱεροσυλίαν ὑπολαμβάνοντες τὸν φόνον αὐτοῦ. Ἐν δὲ τοῖς μεγάλοις οἰκοδομήμασιν, ἤτοι ταῖς ἐκκλησίαις, τὰ στοιχειὰ ἐπιφαίνονται ὑπὸ παντοίας μορφάς, μάλιστα τετραπόδων ζῴων, μόσχων ἰδίως καὶ προβάτων, καὶ οὐχὶ σπανίως θεωροῦνται κακοποιὰ καὶ ἐπίφοβα.

Ἀσχέτως ὅμως ταῖς προλήψεσι ταύταις ἀναφέρεται ἐν πολλοῖς ᾄσμασι *στοιχειωμένο ἀλάφι*, ἔχον σταυρὸν εἰς τὰ κέρατα καὶ ἐπὶ τῶν νώτων. Τὰ περὶ τούτου δημώδη ᾄσματα νομίζω ὅτι ἀνάγονται εἰς τὸν μέγαν κύκλον τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, τῆς περιέργου βυζαντινῆς ἐποποιίας, ἧς πάντα τὰ ἐπεισόδια διατηροῦνται μέχρι τοῦ νῦν ζῶντα ἐν τοῖς ᾄσμασι καὶ ταῖς παραδόσεσι τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὡς ἀλλαχοῦ θ' ἀποδείξωμεν. Τὸ στοιχειωμένον ἀλάφι λέγεται ἁπλῶς *στοιχειὸ* ἐν ἠπειρωτικῷ ᾄσματι, ἐν ᾧ περιγράφεται οὕτω:

1. Πανδώρα, τ. ΙΘ', σ. 159.
2. Βλ. ἐν ἐκτάσει περὶ τῶν *Στοιχειῶν* τῆς ἐμῆς Νεοελλ. μυθολογίας, σ. 126-154.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Εἶχε σταυρὸ στὰ κέρατα, φεγγάρι στὰ καπούλια,
σειέται καὶ σειοῦνται τὰ βουνά, σειέται καὶ σειοῦνται οἱ κάμποι,
ταράζει τὰ ποδάρια του, τὰ δέντρα ξεριζώνει.
Στριγγιὰ φωνὴν ἐφώναξε, βουγκᾶν βουνὰ καὶ ράχες:
«Κ' ἐδῶ ποῦ πέντε δὲν πατοῦν καὶ δέκα δὲ διαβαίνουν,
τί χάλευες μονάχος σου πεζὸς κι ἁρματωμένος;»

Ἔλαφον τοιαύτην ἀναφέρει οὐ μόνον τὸ ἑλληνικὸν συναξάριον περὶ τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου τοῦ Πλακίδα, ἀλλὰ καὶ συναξάριον τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας περὶ τοῦ ἁγίου Οὐμβέρτου. Σημειωτέον, ὅτι ἐν τοῖς συναξαρίοις ἡ ἔλαφος παρίσταται ὡς εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ, τὴν δ' αὐτὴν ἀλληγορίαν εὑρίσκομεν καὶ παρὰ τῷ ἁγίῳ Ἀμβροσίῳ[3].

Ἀλλὰ καὶ στοιχειωμέναι μέλισσαι ἀναφέρονται ἐν τῇ ἑπομένῃ κορινθιακῇ παραδόσει: «Μεταξὺ τοῦ Ξυλοκάστρου καὶ τῆς Ζούρας, εὑρίσκεται ἕνας κρημνός, ὅπου τὸν λέγουν *Ψηλὸ λιθάρι*. Ἐκεῖ ὑπάρχουν πολλαὶ ἄγριαι μέλισσαι, ἀλλὰ κανεὶς δὲν τολμᾷ νὰ τρυγήσῃ τὸ μέλι. Μίαν φορὰν ἠθέλησεν ἕνας νὰ τὸ τρυγήσῃ καὶ εἶπε καὶ τὸν κατέβασαν μὲ σκοινὶ ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ βράχου. Ἀλλ' ἔξαφνα τὸν εἶδαν ἐκεῖνοι ποὺ ἦσαν ἀπὸ πάνω νὰ κάμνῃ σὰν τρελλὸς καὶ νὰ τοῦ φαίνεται πῶς τὸ σκοινὶ ἦτον φίδι καὶ ἤθελε νὰ τὸν φάγῃ. Ἔβγαλε λοιπὸν τὸ μαχαίρι καὶ ἔκοψε μὲ αὐτὸ τὸ σκοινί. Ἔτσι κατεκρημνίσθη καὶ ἔγινε κομμάτια».

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

3. VI in psalm. 118.